

דף ע"ד

'אין בהן אלא מצות פרוש בלבד' – רש"י ותוס' (כאן ולהלן צג: וכן הר"ן בחדושי, הרשב"א בחידושי ובתשובה פט. וכן נקט רבנו יונה – מובא בר"ן להלן – דף כו. בדפי הרי"ף. וכ"כ הראשונים להלן קכו–קכח. וע' ברשב"א להלן עו. סד"ה ולענין חתוכת הרגלים. וצ"ע) כתבו שהוא מדרבנן.

ואולם לדעת הרמב"ם (מאכלות אסורות ה,ו) נראה שאסור מהתורה, אלא שאין לוקין כטרפה. (וכמה קושיות התוס' בסוגיא, מיושבות לשיטה זו בשופי. עפ"י מגיד משנה; תורת חיים; חדושי ר' מאיר שמחה. ועע"ש. בקובץ ענינים' (פסחים כה) דייק מרש"י (שם) כהרמב"ם. וע"ע ברש"י להלן קכט: ובמהרש"א שם; ולהלן צט. רד"ה אלא למקום חתך, ובחדושי הגרעק"א; חזו"א ריד; מרומי שדה ומהר"ץ חיות כאן; מרומי שדה כאן ולהלן קכו: שו"ת משיב דבר ח"ה קב).

'אמר רב חסדא: מחלוקת באבר דעובר חי אבל באבר דעובר מת דברי הכל שחיטה עושה ניפול' – כלומר, כאילו ניתן האבר מקודם לכן, שאין השחיטה פועלת בו כלום, ומטמא משום נבלה (עפ"י רבנו גרשום).

'ד' סימנין אפשר ביה רחמנא... – ע' בספר אתון דאורייתא יד. ועוד האריכו באחרונים על גדר התר בן פקועה, אם יסודו ששחיטת אמו מהוה שחיטה עבירו, כאילו נשחט הוא, או התר בעלמא הוא שהתירה תורה ע"י התר אמו; או שמא שתי הבחינות קיימות גם יחד – ע"ע אמרי משה ד; אחיעזר ח"ב ז; נאות יעקב ו, יז יח; ככו; זכר יצחק לה; שו"ת זרע אברהם ב, ד ז יט; חדושי מרן רי"ז הלוי, במכתבים שבסוף הספר; שערי ישר סוף שער ב; 'חדושי הגר"ח על הש"ס'; קובץ הערות עד; קובץ ענינים כאן ולעיל סח ולהלן עה; שיעורי הגרד"ר א, ח; קהלות יעקב יא, ב; יט; כ; אבי עזרי טומאת מת (קמא) כה, ט; בית ישי קטז; קלו, בהערה ב; שלמי שמעון – בהערות שבדפים עג–עה, ועוד.

ז'להאי תנא דפריך, טרפה דשחיטתה מטהרתה מנא ליה?... – תמהו הראשונים, הלא הכל ברייתא אחת היא בתורת כהנים, וכיצד ידע רישא ולא ידע סיפא?! – 'ומכאן יש ללמוד שאין כל בעלי הגמרא שונים ספרא, ושמע השומע מקצתה של ברייתא זו ולא שמע סופה...'. (רמב"ן. וכן כתב רב שרירא גאון באגרתו, שהספרא התפשט מעט מעט בקרב החכמים, שלא כמשנה משמעת תיקונה פשטה בכל ישראל. ע"ע במובא ביבמות עב:).

'מצא בן תשעה חי – טעון שחיטה וחייב באותו ואתו בנו. דברי ר' מאיר' – שסובר ר' מאיר, לא התירה תורה עובר בשחיטת אמו אלא בשאי אפשר לו בשחיטת עצמו, כגון בן תשעה מת, או בן שמונה חי, אבל בן תשעה חי שהוא נותר בשחיטת עצמו, לא התירתו תורה. וחכמים סוברים כל שבבהמה התירה תורה. (חדושי הר"ן).

שיטת הרמב"ן והרשב"א (כדברי רש"י), שאם היה חי בשעת שחיטת אמו, אינו נותר לר' מאיר, ואעפ"י שמת אחר כך, קודם שיצא לאויר העולם. ואולם הביאו בשם התוס' (להלן עה.) שאם מת קודם שיצא לאויר העולם – מותר. וכן כתב הרא"ש להלן. וע"ע בענין זה בספר זכר יצחק – לה.

(ע"ב) 'אמר ר' זירא: לומר שאין ענוש כרת. למאן קאמרי, לר' יהודה... – משמע שר' יוחנן שאמר

אף לדברי המתיר בחלבו אוסר בדמו, היינו לומר שחייבים עליו כרת. אך אפשר שזהו רק לר' יהודה, המחייב כרת בדם התמצית, והוא הדין בדם השליל, אבל לפי מה שאנו נוקטים כחכמים שדם התמצית אינו אלא באזהרה, גם דם השליל אינו אלא באזהרה. (רמב"ן. ומסתבר שזה דוקא בשליל הנמצא בשחוטה, אבל אם הפילה – חייבין כרת על דמו אף להרמב"ן. מנחת חינוך קמח, ז).

ואולם הרשב"א והר"ן כתבו שנראה מדברי הר"ף והרמב"ם, שלר' יוחנן, אפילו לדעת חכמים יש חיוב כרת בדמו של שליל. וטעם הדבר, שכיון שיש גם בו סימנים, דמו נחשב 'דם הנפש' שהוא בכרת. (א. ע"ע בתוספתא חולין רפ"ו, בגרסת 'אור הגנוז', שלהכמים אין כרת. וכן מובא ברשב"א בשם התוספתא, (וכן הביא הרמב"ן מהתוספתא שאין בו כרת. והגרא"ז בהגהותיו כתב שלא מצא כן בתוספתא). אלא שכתב ש'לא שבקינן גמרינן ותפסינן מאי דאיתמר בתוספתא'.

ולגרסת התוספתא במהדורת צוקרמנדל, אין כרת לר' יהודה בדם השליל, וזה אינו מתישב עם דברי ר' יוחנן שבגמרא. וע' 'מחקרים בברייתא ובתוספתא' עמ' 127 שהעיר על כך.

ב. רבנו גרשום כאן כתב שלריש לקיש דמו אסור מדרבנן. וצ"ע מדוע גרע מדם האברים שפירש ודם התמצית, שהם באזהרה).

– טעם הדבר שדמו אסור אף לדברי המתיר חלבו – לפי שאינו בכלל 'כל שבכמה תאכלו'. ואמנם מצינו לשון 'אכילה' בדם, אך כיון שאפשר להעמיד 'תאכלו' באכילה ממש, בחלב וגיד, אין דם בכלל ההתר. (ר"ן; ריטב"א. והרא"ש כתב טעם אחר, לפי שהדם נבלע בכל הגוף, ונחשב כדם האברים של הבהמה עצמה, משא"כ חלב וגיד שהם מופרדים במקום מסוים. וע' בבאור סברתו במה שציוד בקהלות יעקב – יט, א; יד המלך – מאכ"א ח; מהר"ן חיות כאן.

וע"ע באריכות באבי עזרי (קמא) מאכ"א ז, ג-ד; טו"מ כה, ט).

'איבעיא להו, מהו למנות בו ראשון ושני' – מבואר, שהכל מודים שהעובר נטמא. ואין זו 'טומאה בלועה' – שאין אומרים כן אלא בבלוע בתוך גוף חי ולא בגוף מת. (כן מבואר מדברי הרמב"ם – כלים יד, ד. וכן כתב במנחת חינוך – רסג, ג. והנה היא גמרא ערוכה. וכבר מפורש הדבר במשנת אהלות (יא, ז) בכלב שאכל בשר מת, כמו שפרש"י להלן קכו.).

ד' יוחנן אמר: מונין בו ראשון ושני. רבי שמעון בן לקיש: אין מונין בו ראשון ושני, נעשה כאגוז המתקשקש בקליפתו' – מחלוקתם בעובר חי, בין אם הוא בין-תשעה בין-שמונה, (וזהו פשר הדימוי ל'אגוז המתקשקש'), אבל עובר מת – דברי הכל כגוף אחד עם אמו הוא.

וזה שהקשה ריש לקיש מהמשנה ולא העמיד בעובר מת – לפי שהמשנה מדברת בכל אופן, שכל העוברים ניתרים בשחיטת אדם (בעל המאור).

[הערת הרי"ד ויור שליט"א: בבעה"מ כתב 'בן ט' לרבנן ובן ח' לר"מ' וקצת קשה שיצא שריו"ח ור"ל נחלקו שלא אליבא דהלכתא].

ובחידושי הרמב"ן מפורש שמחלוקתם בכל אופן, בין בחי בין במת, בן שמונה או בן תשעה.

(נראה, שמה שכתב רש"י ('בד"ה איבעיא) 'ובן ט' חי' – לאו דוקא, שהוא הדין בן שמונה, כדברי בעה"מ. תדע, שאם לא כן, מה מקשה ריש לקיש, והלא אותה משנה מדברת בכך שמונה, כי בכך ט' חי לר"מ הרי הוא כשאר כל בהמה, (וכמוש"כ התוס' עג. ד"ה מחלוקת). ואם ר' יוחנן מודה בזה שגוף אחד הוא, לא קשה כלום ממתניתין – אלא ודאי נחלקו גם בכך שמונה.

שז"ר אריכות דברים בכל הענין בשו"ת אחיעזר ח"ג מה. וע"ע בקובץ ענינים).

ג. הושיט ידו למעי בהמה ושחט בן תשעה חי – הרי זה ספק ששאל רב אושעיא אם מועילה שחיטה זו אם לאו. ולא נפשט. (ולחומרא נקטינן. רשב"א כאן; ר"ן להלן; רמ"א יו"ד יד. וע' תוס' ורשב"א ביצה ו. שמשמע שנקטו שמועיל. וכן הרי"ף השמיט בעיה זו, ואפשר שסובר שלפי מסקנת הסוגיא בהמשך, ודאי מועילה השחיטה. עפ"י ר"ן).
(בעובר מת, או בן שמונה – ודאי אין כאן שחיטה.
עובר בן תשעה חי, והאם מתה – הסתפק רעק"א שמא הוי כנולד. וכבר דנו הפוסקים משום פגם ד'חלדה').

דף עד

ק"ט. מה דינו של בן פקועה חי, כשאמו נשחטה בעת שהיה במעיה – לענין הדינים דלהלן?

א. התר אכילתו ע"י שחיטה.

ב. איסור אותו ואת בנו.

ג. אכילת חלבו וגידו.

ד. איסור אכילת דמו.

ה. כלאים (הרבעה וחרישה).

ו. פדיון פטר חמור.

ז. קרבן.

ח. קבלת טומאה כשאמו אינה חיה.

א. לחכמים, בן תשעה חי נותר בשחיטת אמו, ואין בו בגופו שחיטה לעולם. לר' מאיר – טעון שחיטה. (לרמב"ן ורשב"א, הקובע הוא שעת שחיטת האם, שאם היה חי באותה שעה – לא נותר בשחיטתה. ולתוס' וע' להלן עה. וכ"ה בראשונים בשמם), אם יצא לאויר העולם כשהוא מת – נותר בשחיטת אמו, ואפילו היה חי (או).

(א. הלכה כחכמים – כן כתבו הפוסקים. מלבד רבנו אפרים שדעתו לפסוק כר' מאיר.

ב. לענין טומאת נבלות – כתבו הר"ן ורבנו גרשום (עה) שאפילו לר' מאיר הסובר שאין העובר נותר בשחיטת האם – אינו מטמא, שלענין זה הועילה שחיטת אמו. והרמב"ן חולק).

ב. לחכמים, מותר לשחטו באותו יום ששחט את אמו, (שהרי אין בו תורת 'שחיטה'). ולר' מאיר – אסור. (וכן לענין מתנות כהונה – לר' מאיר הרי הוא כשאר בהמות וטעון מתן זרוע לחיים וקיבה לכהנים, ולחכמים – פטור. עפ"י להלן עה. ואפילו להרמב"ם שפסק שחלבו אסור – נראה שפטור ממתנות. מנ"ח תקן).

ג. לר"מ, חלבו וגידו אסור, כשאר בהמות. ולר' יהודה (דהיינו חכמים דמתניתין) – מותר, שהרי הוא כאבר מאברי אמו ואינו כבהמה בפני עצמה. (הרמב"ם פסק, דלא כשאר ראשונים, שחלבו וגידו אסורים. וע' יו"ד סד, ב, סה, ז – שתי השיטות. ויש מתירים את חלבו ואוסרים את גידו). והרדב"ז (ח"א עא) כתב להתמיר. ובפרי-חדש הכריע להלכה דלא כהרמב"ם.

וכל זה בשנשחטה אמו, אבל בלאו הכי – ע' להלן עה).

ובפחות מבן תשעה – אף לר"מ חלבו וגידו מותר, כשם שהותר בשחיטת אמו.

ד. לריש לקיש (כהסבר ר' זירא), דין דמו תלוי במחלוקת ר"מ וחכמים, שלר"מ חייבים עליו כרת, כשאר דם בהמה, ולחכמים אינו ב'כרת' (שלא גרע מדם האברים שפירש, האסור ב'לא תעשה'. רש"י. ור"ג כתב שאסור מדרבנן. וצ"ע).

ולר' יוחנן, דמו באיסור 'כרת'. יש אומרים דוקא לר' יהודה, שדם התמצית ב'הכרת', ולא יהא דמו פחות מדם התמצית. ויש אומרים שאף לחכמים הריהו בכרת. ע' בראשונים).
דמו של עובר פחות מבן ט' – אסור, שלא כחלבו וגידו (כמבואר במשנה ובראשונים).

ה. איסור כלאים בהרבעה וחרישה קיים בבן-פקועה לכולי עלמא. (וברבנו גרשום משמע להפך, שאפילו לר"מ מותר. וכבר תמה על כך באבי עזרי מאכ"א ז,ג-ד).

ו. לר"מ, ודאי פודין בו פטר חמור, כשאר שה. לחכמים – למר זוטרא, אין פודין (שה שה מפסחים). ולרב אשי, פודין. (לרש"י, אפשר שלדעת מר זוטרא אין פודין אף לר"מ. כן כתבו הרמב"ן והרשב"א, וכן צדד בתורת חיים וכיוון לדברי הראשונים ז"ל. וע"ע באבי עזרי (תנינא) – בכורים יב,ט).

ז. בן פקועה פסול לקרבן, (אם משום שנחשב כשחוט, אם משום 'וצא דופן'. ערש"י ותוס'. ונפ"מ בין הטעמים, בב"פ הבא על בת פקועה – האם הולד כשר לקרבן, שאינו יוצא דופן אך הוא כשחוט. עפ"י שער המלך).

ח. כשהאם מתה ונטמאה – לר' יוחנן, הולד שני לטומאה, ולריש לקיש – ראשון, שהרי הוא כגוף אחד עם האם, שהיא שומר לו, כאגוז המתקשקש בקליפתו. (הרז"ה כתב שמחלוקתם בעובר חי, בן ט' לרבנן בין ח' לר"מ, אבל במת לכו"ע חד גופא הוא. ואילו הרמב"ן כתב שמחלוקתם בין בחי בין במת).

דף עה

קכ. א. האם בעל-חיים מקבל טומאה בחייו?

ב. חלב של נפל בהמה – מה דינו?

ג. הושיט ידו למעי בהמה ותלש חלב של עוברת – האם חל עליו איסור אכילה משום חלב? ומה דין חלב העובר לענין הקרבה על המזבח?

ד. השוחט את הטרפה ומצא בה בן תשעה חי – מה דינו?

ה. בן פקועה שיצא לאויר העולם והפריס על הארץ – האם טעון שחיטה, ומה דין בנו ובן בנו? ומה הדין כאשר הוא נטרף?

א. בעלי-חיים חוץ מאדם אינם מקבלים טומאה. ואולם בע"ח שאינם טעונים שחיטה, לדעת כמה תנאים, יש בהם תורת קבלת טומאת-אוכלין; –

בן פקועה, לר' יוסי הגלילי, מטמא טומאת אוכלין, וטעון הכשר ע"י ביאת משקה עליו – לר' יוחנן. ולריש לקיש דם שחיתת אמו (ולר' שמעון, השחיטה עצמה מכשירתו, בין לריו"ח בין לר"ל), מכשירתו לקבל טומאה. וחכמים אומרים: אינו מטמא טומאת אוכלין מפני שהוא חי.

וכן דגים – לבית שמאי, מקבלים טומאת-אוכלין משיצודו. אבל לבית הלל אינם מקבלים טומאה עד שימותו. (וכן פסק הרמב"ם). ולר' עקיבא – משאינם יכולים לחיות, אפילו לא מתו עדיין. (ונסתפקו אליביה כשנולדו בדג סימני טרפה, האם מקבל טומאה, לפי שאינו יכול לחיות, או שמא כיון שאין אצלו שחיטה וטרפות, אינו נידון כעומד למות ע"י סימנים אלו. ברמב"ם משמע שהספק אמור אף לבית הלל, שמא טרפה נידון כמת).

(יש עוד אופן לקבלת טומאה בשאר בעלי-חיים, טומאת גולל ודופק, כשעשאו דופן לקבר. אופן נוסף – מפרכסת, מקבלת טומאה ומטמאת אחרים).